

IZVORI ZA JUGOSLOVENSKO-LUŽIČKE KULTURNE VEZE U SRPSKOM KULTURNOM ARHIVU U BUDIŠINU

Frido Mječik

Što se tiče Jugoslavije, literatura na temu o Lužičkim Srbima ograničava se većinom na sitnije ili podrobnije informacije iz periodične štampe. Tek u novije vreme izišlo je nekoliko knjižnih publikacija,¹ među kojima je, svakako bio najreprezentativniji nacrt lužičke književnosti iz pera T. Glavana,² objavljen u Ljubljani, koji isto tako posvećuje pažnju prikazivanju kulturnih veza Lužičkih Srba — u konkretnom slučaju — sa Slovencima.³ Uočljivo je ovo: pri izlaganju naše književnosti, Glavan se u prvom redu oslanja na primarne izvore, što znači na prikazivanje same književnosti, dok su njegova razmatranja uzajamnih veza faktološki malo potkrepljena, što je, svakako, za samu stvar od štete. Ali to nije autorova krivica, kome, svakako, nisu bili ni poznati, ni pristupačni arhivski izvori te vrste.⁴

Da bismo zainteresovanim Jugoslavenima i istraživačima na polju problematike naših interetničkih veza pružili pomoć i dali podstreka, želimo ovim prilogom da ukažemo na prve sumarne informacije o arhivskoj situaciji kod nas, a to će reći u Institutu za lužičku kulturu (pri Centralnom institutu za istoriju Akademije nauka Nemačke demokratske republike) i njemu pripojenom Srpskom kulturnom arhivu u Budišinu.⁵ Po arhivoskonaučnoj obradi poverenog nam arhivskog materijala, većinu naših istorijskih dokumenata koji su na jedan ili na drugi način vezani za delatnost nekadašnjeg naučnog društva Matica srpska,⁶ našli smo svega 70 arhivskih jedinica izvornog materijala za našu temu.⁷ S obzirom na činjenicu da su naše arhivalije u drugom periodu

¹ Ovdje je reč najviše o prevodima iz jugoslovenske književnosti

² Tone Glavan: *Lužički Srbi* (1966, Slovenska Matica u Ljubljani), str. 308.

³ ibidem str. 243—276

⁴ V. recenziju Fr. Mječika u mesečniku »Rozhľad«, XVI (1966), str. 187—188 i isti: *Wo slowjeniskich počahach Bogumila Šwjele, Lětopis ISL*, rj. A, br. 14 (1967), str. 47—56

⁵ O Srpskom kulturnom arhivu, njegovoj funkciji, sadašnjem stanju i zadacima v. Fr. Měšk, *10 Jahre Sorbisches Kulturarchiv. Eine Übersicht anlässlich der 25 jährigen Wirksamkeit des Gesetzes zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung*, *Archiv-mitteilungen* (Berlin), XXIII, br. 1 (1973), str. 5—8

⁶ Društvo je nastalo 1845/47. godine, 1937. moralo je svoj rad prekinuti i ponovo početi 1945. Njegovu ulogu nasledio je današnji Institut za srpsku istoriju i kulturu.

⁷ Dati brojevi ograničeni su na jedinice koje se neposredno odnose na našu tematiku. Razume se da je pored njih mnoštvo dokaza slične vrste rastureno u drugim arhivskim dokumentima. Sadašnje stanje arhivoskonaučne obrade ne dozvoljava nam da o tome damo više obaveštenja.

fašističke vlasti (posle 1937) bile u najvećoj meri ugrožene i samo delično očuvane, ovo je dosta znatan broj. Dele se — kako će se videti — na ove naše arhivske fondove i obuhvataju — iako u različitoj količini — doba od gotovo sto trideset godina, između 1844. i 1972.

Arhivski fond	Celokupan broj	Period				posle 1945
		do ujedinjenja Nem.	nemačko carstvo	Vajmarska republika	fašistička Nem.	
Preostali arhiv Matice srpske [= MS] ⁸	3	1865	1905	1929	—	—
Ostavština matičara [= ZM]	23	1844, 1863	1873—1914	1922, 1931	1935	1946—1962
Wendenabteilung [= W] ⁹	15	—	—	1927—1932	1933—1936	—
Matične zbirke [= MZb]	28	—	1904—1909	1926—1932	1933—1938	1957—1972
Zbirka Instituta za srpsku kulturu [= Zb. ISL]	1 ¹⁰	—	—	1928, 1931	—	1948—1972

Težište ovog materijala u pretežnom broju predstavlja korespondenciju (19 jedinica), jako je zastupljena periodična štampa (17 jedinica),¹¹ i političko motrenje na naše kulturne veze od strane organa imperijalističke nemačke države (15 jedinica),¹² srazmerna je tematska grupa »Reportaže — materijalne zbirke — rasprave« (svega 10 od kojih je 6 iz Jugoslavije o Lužičkim Srbima i 4 iz Lužice o Jugoslaviji), »O jugoslo-

⁸ Upor.: Fr. Mětšk, Bestandsverzeichnis des Sorbischen Kulturarchivs in Bautzen. Teil I: Das Restarchiv der Mačica Serbska (Bautzen 1963) = *Spisy Instituta za serbski ludospyt*, Nr. 20

⁹ »Wendenabteilung« ustanovljen je 1920. godine kao državna ustanova sa zadatkom da nadzire narodnokulturni rad Lužičkih Srba: Upor. Fr. Mětšk, Bestandsverzeichnis des Sorbischen Kulturarchivs in Bautzen. Teil III: Das Depositum Wendenabteilung (Bautzen 1967) = *Spisy Instituta za serbski ludospyt*, Nr. 35

¹⁰ Jedan deo naših 70 jedinica ovde popisanih svakako će pružiti materijal za više tema.

¹¹ Pri tom se ovde radi naročito o sledećim časopisima: *Duševni list, Lužica, Lužickosrbský Věstník, Narodna odbrana, Obitelj, Serbska Lužica, Sveta Cecilija, Zivljenje* in svet.

¹² U aktima »Wendenabteilung«; upor. prim. br. 9 i brojeve 27 do 41 iz »Specijalnog inventara«.

venskoj manjini u Austriji (9) i »Kulturna razmena — recepcija« (svega 9 od kojih muzika 5, književnost 2, slikarstvo 1, ostalo 1). Manjim brojem jedinica zastupljeni su: »Jugoslovensko društvo prijatelja Lužice« (6), sorabistika (4) i porodica kćeri lužičkog pesnika Handrija Zejlera,¹³ udate Kiršlager (Kirchschlager) u Ljubljani (2).

Na kraju treba istaći da prema pokazateljima Srpskog kulturnog arhiva, naše uzajamne veze — iako različite intenzivnosti, obuhvataju ove narode Jugoslavije: Srbe, Hrvate, Makedonce i Slovence. Pri tome se pojavljuju sledeći centri sorabističkog interesovanja: Beograd, Celje, Ljubljana, Prekomurje, Skoplje i Zagreb.

Isto tako je zanimljiv krug ličnosti koje su bile angažovane na obe strane uzajamnih veza. Među njima ćemo naći čuvene naučnike i kulturne predstavnike ali i jedva poznata imena. Po broju su obe strane gotovo u istoj srazmeri: prema 17 Jugoslovena stoji 18 Lužičkih Srba.

Jugosloveni:

Andrić Josip, Bučar Franjo, Bučar Vjekoslav, Dukić Ante, Hočevar V., Jagić I. V., Jelačić A., Jeremić Nikola, Jušić P., Miklošić Fr., Milaković Josip, Murko Mat., Piljević V., Savić Milan, Sofronijević Kosta, Sidak Franjo, Trstenjak Ante.

Lužički Srbi:¹⁴

Bart Arnošt, Bart-Čišinski Jakub, Jenč Jan Avgust, Kral Marćin, Kravc Bjarnat, Krječmar Miklavž, Libš Juri, Lorenc-Zaljeski Jakub, Mlink Juri, Mlinkova Marja, Muka Arnošt, Navka Mihal, Novak-Njehornjski Mjerćin, Pilk Juri, Slodenjk Juri, Smoler Jan Arnošt, Švjela Bogumil, Vičaz Ota.

Dodatak:

Specijalni inventar Srpskog kulturnog arhiva registrovanih arhivskih jedinica o jugoslovensko-lužičkim vezama¹⁵

1. Murko M. Arnoštu Muki — pisma iz 1929 (MS XLI [= Muka I], 6/S).
2. Savić Milan A. Muki — pisma iz 1905 (MS XLI [= Muka I], 6/Z)
3. J. A. Smolerovi koncepti pisama Jugoslovenima (MS XLV [= Smoler], I/G)
4. Bučar Vjekoslav Arnoštu Bartu, pisma (ZM I [= Bart II], 10/G)
5. Milaković Josip Jakubu Bartu-Čišinskom, pisma iz 1900—1906 (ZM II [= Bart-Čišinski II], 5/A)
6. J. A. Jenčova zbirka materijala za jugoslovensku geografiju, etnografiju i istoriju, sastavljena 1888—1905 (ZM VI [= Jenč J. A. II], 3/A)
7. Jagić V. Arnoštu Muki, pisma iz 1914 (ZM VIII [= Muka II] 20/Ax)

¹³ 1804—1872

¹⁴ Bliže informacije potražiti u *Srpskom biografskom rečniku* (Budyšin, LND, 1970)

¹⁵ Inventar je sreden po arhivskim fondovima kakvi su već u tabelarnom pregledu (na str. 2) pokazani. Iza naziva svake jedinice zainteresovani će naći (u zagradi) signaturu a posle odgovarajućeg rimskog broja [u zagradi] imena pojedinih naslova akta. — Naslovi brojeva fonda »Matične zbirke« [MZb] zasad su privremeni. Isto tako privremena je i signatura.

8. Milaković J. Arnoštu Muki, pisma iz 1906 (ZM VIII [= Muka II] 21/Ac)
 9. Sofronijević Kosta Jurju Slodenjku, pisma (ZM X [= Slodenjk II], 2/V)
 10. Mjercina Krala popularno predavanje o Južnim Slovenima 1922 (ZM XIX [= Kral], 23/E)
 11. Mjercina Krala izvodi iz Slovenskog etimološkog rečnika Fr. Miklošića, načinjeni oko 1930 (ZM XIX [= Kral], 27/A)
 12. Šidak Franjo Bjarnatu Kravcu, pisma iz 1946 (ZM XX [= Kravc, B], 20/An)
 13. Bučar Vj. Miklavžu Krječmaru, pisma iz 1954—1962 (ZM XXIII [= Krječmar M.], 27/N)
 14. O kontaktima V. Jagića i Jurja Lipša (ZM XXIII [= Krječmar M.], 13/D)
 15. Jagić V. Jurju Lipšu, pisma iz 1913 (ZM XXVII [= Lipš], 2/J)
 16. Jaroslav Pravda u češkoj periodičnoj štampi o lužičkom pitanju uz dodatne članke iz Poljske i Jugoslavije; 1924 iz »Vojvodine«, VI/38 (ZM XXVIII [= Lorenc-Zaljeski], 6/C)
 17. Bučar V. Jakubu Lorencu-Zaljeskom, pisma iz 1929 (ZM XXVIII [= Lorenc-Zaljeski], 8/E)
 18. »Tamburica nežnog glasa« hrvatske narodne pesme u obradi Jurja Pilka, s lužičkim prevodom Mihala Navke, 1912 (ZM XXXIII [= Pilk], 3/F)
 19. Zapisi Bogumila Švjela o putovanju po Jugoslaviji 1926. (ZM XXXV [= Švjela B.], 1/C)
 20. Rad kandidata V. Hočevera iz 1931 (ZM XXXV [= Švjela B.], 3/E)
 21. Porodica Kirhšlager iz Ljubljane Oti Vičazu, pisma iz 1927. (ZM XXXVIII [= Vičaz], 3/P)
 22. Ote Vičaza beleške biografske i druge o jugoslovenskim vezama s Lužičkim Srbima, iz godina 1844—1904. (ZM XXXVIII [= Vičaz], 56/G)
 23. Bučar V. Oti Vičazu, pisma iz 1929—1930. (ZM XXXVIII [= Vičaz], 58, V)
 24. Dukić Ante Oti Vičazu, pisma iz 1935. (ZM XXXVIII [= Vičaz], 58/Ap)
 25. Porodica Kirhšlager Oti Vičazu; drugi deo korespondencije iz 1922—1930 (ZM XXXVIII [= Vičaz], 60/R)
 26. Šidak Fr. Oti Vičazu; korespondencija iz 1928. za redakciju »Lužica« (ZM XXXVIII [= Vičaz], 64/U)
-
27. Beogradski koncert i pregovori koji se tiču njega između Sreskog načelstva Budišin i Srpskog narodnog saveta 1927. (W XV [= Inostranstvo i srpsko pitanje], 1/A)
 28. O izložbama slikara Trstenjaka, Mjercina Novaka-Njehornskog i drugih 1928—1939 (W XI [= Značajni događaji u Lužici], 3/D)
 29. Materijali o Lužičkim Srbima iz američkog poslanstva u Beogradu iz 1929 (W I [= Organizacione stvari], 1/D)
 30. Dr Fr. Bučar (Zagreb), »Poseta Lužici 1932« (W XV [= Inostranstvo i srpsko pitanje], 1/B)
 31. Nemački prevod iz »Narodne Odbrane«: Progoni Lužičkih Srba od V. Piljevića, 1933, 21. 5 (W XVI [= Kopije], K 2/C, Nr. 20)
 32. Nemački prevod iz »Narodne Odbrane«: Poštovanje nacionalne manjine od V. Piljevića, 1933, 11. 6. (W XVI [= Kopije], K 2/C, Nr. 24)
 33. Nemačko poslanstvo u Beogradu Inostranim delima o »Danu Lužičkih Srba« 1933, 3. 7. (W XVI [= Kopije], K 2/C, Nr. 27)
 34. Nemačko poslanstvo u Beogradu Inostranim delima o novoj kampanji u Jugoslaviji za Lužičke Srbe 1933, 9. 11. (W XVI [= Kopije], K 2/A, Nr. 25)
 35. Budišinska opština Saksonskoj državnoj kancelariji u vezi sa člankom u »Narodnoj Odbrani« 1933, 13. 7. (W XVI [= Kopije], K 2/C, Nr. 31)

36. Diskusija nemačkih poslanika u Pragu i Beogradu i Nemačkog generalnog konzulata u Poznanju o odjeku mera protiv Lužičkih Srba 1934 (W XV [= Inostranstvo i srpsko pitanje], 1/D)
 37. Nemački prevod iz »Lužičkog Vesnika« (Br. 7) o profesoru Jelačiću iz Skoplja 1935 (W XVI [= Kopije], K 2/B, Nr. 39)
 38. Dopisi vladinih ustanova Nemačke, Saksonije i Pruske o poseti jugoslovenskog profesora Jelačića u Lužici 1935 (W XVI [= Kopije], K 2/B, Nr. 33)
 39. Prismoatra nad prof. Jelačićem iz Skoplja 1935 (IX [= Prismoatra nad podozrivim osobama], 2/C)
 40. Odeljak Gestapoa u Berlinu odeljku Gestapoa u Drezdenu o ličnosti ... kao i o Anti Dukiću iz Zagreba, 1935, 12. 9. (W XVI [= Kopije], K 4/A, Nr. 109)
 41. Odeljak Gestapoa u Drezdenu Budišinskoj opštini o protokolu predstojništva policije u Lajpcigu da onemogući planiranu posetu jugoslovenskog pevačkog društva »Obilić« 1936, 28. 5. (W XVI [= Kopije], K 1/A, Nr. 15)
-
42. Iseći iz nemačkih listova s jugoslovenskom književnom tematikom, 1908. i dalje (MZb XV [= Slovenske veze], 6/A)
 43. Razne štampane stvari Zagrebačkih »Prijatelja Lužice« 1909—1964 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/B)
 44. Slovenački časopis »Duševni list« (1926) i »Življenje in svet« (1928) o lužičkim temama (MZb XV [= Slovenske veze], 6/C)
 45. Razno iz odnosa Srba prema Lužici 1930—1936 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/D)
 46. Naučne vesti o Lužičkim Srbima u zagrebačkim časopisima »Sveta Cecilija« (1931) i »Obitelj« (1932) — (MZb XV [= Slovenske veze], 6/E)
 47. Društvo prijatelja Lužice u Zagrebu: Rukopis predavanja o Lužičkim Srbima 1932 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/F)
 48. »Srpska Lužica« (I/1) — organ Prijatelja Lužice u Jugoslaviji 1934. (MZb XV [= Slovenske veze], 6/G)
 49. Hrvatski ilustrovani časopis »Obitelj« (br. 33/34, 1935) o pogrebu Josipa Milakovića, prijatelja Lužičkih Srba (MZb XV [= Slovenske veze], 6/H)
 50. P. Jurišićeva bibliografija Lužičke biblioteke pri Društvu prijatelja Lužice u Zagrebu 1958 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/I)
 51. Koncerti kompozicija na lužičke teme od Josipa Andrića 1958—1964 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/J)
 52. Antologija lužičkog pesništva u srpskohrvatskom prevodu od Josipa Andrića 1961 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/K)
 53. Dopisi Marje Mlinkove i Jurja Mlinka Nikoli Jeremiću 1965—1971 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/L)
 54. Nik. Jeremića lužičko-srpskohrvatski mali registar reči, 1966 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/M)
 55. Nikola Jeremić o lužičkoj azbuci, 1967 (MZb XV [= Slovenske veze], 6/N)
 56. Godišnji izveštaj gimnazije u Celju 1971. s pogledom na Jakuba-Bart-Čišinskog (štampano) (MZb XV [= Slovenske veze], 6/O)
 57. Festival u Ljubljani i nastup Državnog ansambla za lužičku narodnu kulturu 1972, 20. 7. (MZb XV [= Slovenske veze], 6/P)
 58. Godišnji izveštaj Državne slovenačke gimnazije u Celovcu 1957—1960 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/A)
 59. »Enotnost«, hektografski raspis Slovenačkih komunista u Koruntaniji, 1958 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/B)
 60. Primerci štampe gradištanskih Hrvata, 1958—1960 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/C)

61. Zvanični materijali o slovenačkom školstvu u Koruntaniji, 1959 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/D)
62. Materijali o nemačko-slovenačkom pitanju u Koruntaniji, 1961 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/E)
63. Pokušaji periodične štampe koruntanskih Slovenaca, 1961 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/F)
64. Državni školski planovi za nacionalne manjine u Austriji, štampano 1966 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/G)
65. Novine »Naša Sedmica« (Celovac) o Kašubima, 1967 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/H)
66. Materijali o nacionalnim prilikama u Koruntaniji, 1967/68 (MZb XV [= Slovenske veze], 7/I)
67. Korespondencija Društva prijatelja Lužice (u ČSR) o jugoslovenskim prijateljima Lužičkih Srba 1933—1938 (MZb XIII [= Češko-lužičke veze], 3, C)
68. Korespondencija Društva prijatelja Lužice (u ČSR) sa Vjekoslavom Bučarom i drugim Slovencima 1932—1937 (MZb XIII [= Češko-lužičke veze], 3/B)
69. Korekturni primerak I. V. Jagićevog »Projekta Enciklopedije slovenske filologije«, 1905 u »Aktu i materijalije Društva slovenske uzajamnosti u Pragu 1904—1957« (MZb XIII [= Češko-lužičke veze], 4/A, 3—6)
70. Glasovi južnoslovenskih listova o Lužičkim Srbima. Zbirka isečaka iz 1928, 1931, 1965—1966 (Zb ISL LXXVI [= Inostrane novine], 2/E)

Sa lužičkog prevela Nada Đorđević

Zusammenfassung

QUELLEN ZU DEN JUGOSLAWISCH-LAUSITZER KULTURBEZIEHUNGEN IM SERBISCHEN KULTURARCHIV IN BUDIŠIN (Bautzen)

Einleitend stellt der Verfasser fest, daß sich die in Jugoslawien vorliegende Literatur über die Lausitzer Serben (Sorben) nur auf kürzere Informationen aus Zeitschriften beschränkt. Erst in jüngster Zeit sind einige Einzelpublikationen erschienen, unter denen als die bedeutendste »Lužički Srbi« (Die lausitzer Serben) von T. Glavan, erschienen in Ljubljana 1966, anzusehen ist. Aber auch dieses Werk ist eigentlich nur der Darstellung der Literatur gewidmet, während die Erörterung der gegenseitigen Verbindungen faktographisch nicht genügend abgesichert ist, weil dem Verfasser dieses Werkes die einschlägigen Archivquellen wahrscheinlich weder zugänglich noch bekannt waren.

Der Verfasser weist deshalb auf das Archivmaterial im Serbischen Kulturarchiv in Budišin hin. Es wurde für die Zeitspanne von 1844—1972 allerdings insgesamt nur 70 Archiveinheiten ursprünglichen Quellenmaterials zu diesem Thema gefunden, weil ziemlich viele Archivalien im Krieg vernichtet wurden. Aber auch aus diesem wenigen erhaltenen Material kann die Intensität der gegenseitigen Beziehungen abgeleitet werden.

Im Anhang bringt der Verfasser ein specielles Inventar der im Serbischen Kulturarchiv registrierten Archiveinheiten zu den jugoslawisch-lausitzer Beziehungen.